

Н.Г. Юрчишин

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового,
екологічного,
земельного та аграрного права
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ В УКРАЇНІ

Проблема реалізації права приватної власності на ліси в Україні неодмінно пов'язана із поняттям механізму правового регулювання та правовими формами реалізації права в цілому. У загальній теорії права існує думка про те, що в механізмі реалізації права одним із важливих елементів є матеріальні норми права, які за характером передбачуваних ними правил поведінки є зобов'язуючими, забороняючими, уповноважуючими [1, с.131]. Водночас, поряд із матеріальними нормами права, виділяють також норми процесуального права, які є самостійним елементом механізму реалізації права [2, с.373; 3, с.17]. Процесуальна норма є встановленим або санкціонованим державою загальнообов'язковим правилом поведінки державних органів та їхніх організацій, а також громадян при участі їх у процедурі, з метою якої здійснюється досягнення визначеного правового результату або застосування норм матеріального права. Іншими словами, процесуальна норма сприяє реалізації норм матеріального права [3, с.17].

З'ясування питання форм реалізації права приватної власності на ліси має не лише теоретичне, але й практичне значення. Адже виокремлення форм реалізації права приватної власності на ліси дасть змогу визначити способи, засоби та методи за допомогою яких право може впливати на процедуру набуття права власності на земельну лісову ділянку суб'єктами даного права.

Водночас, слід наголосити на тому, що в юридичній літературі

спеціально не досліджувались питання форм реалізації права приватної власності на ліси в Україні, що негативно вплинуло на якість законодавчих актів з питань власності на ліси та ефективність їх застосування при захисті суб'єктивних лісових прав громадян України та юридичних осіб при набутті права власності на даний природний ресурс. При цьому, проблема реалізації та здійснення права власності на інші природні ресурси вже тривалий час досліджуються в науці земельного, екологічного та природоресурсного права України.

Дослідженню теоретичних питань реалізації та здійснення права власності на інші природні ресурси присвячена значна увага науковців. Зокрема, вказані питання розглядають у своїх працях В.І. Андрейцев, А.П. Гетьман, П.Ф. Кулинич, В.П. Непийвода, В.В. Носік, В.І. Семчик, Ю.С. Шемшученко, С.М. Шершун, М.В. Шульга, В.П. Яніцький та інші науковці.

У зв'язку з цим, викладене зумовлює необхідність постановки в якості мети дослідження визначення форм реалізації права приватної власності на ліси в Україні.

Перш за все, слід наголосити на тому, що реалізація будь-якого суб'єктивного права (в тому числі і права приватної власності на ліси) повинна здійснюватися на підставі послідовних дій, які мають бути регламентовані певним порядком, процедурою та механізмом. У цьому випадку, залежно від складності й характеру таких дій суб'єктів в теорії права виділяють дві форми реалізації правових норм: проста, безпосередня, яка включає додержання, виконання і використання; складна, опосередкована (за участю держави), яка передбачає застосування [4, с.388].

Водночас, зустрічаються і інші класифікації форм реалізації права. З цього приводу, В.С. Нерсисянц виділяє такі критерії для класифікації форм реалізації права: 1) з точки зору рівня (глибини) реалізації положень, які містяться у нормативно-правових актах: реалізація загальних приписів, які містяться у преамбулах законів, статтях, які закріплюють загальні завдання і принципи права та правової діяльності; реалізацію (поза правовідносинами) загальних норм, які встановлюють правовий статус і компетенцію; реалізацію в конкретних правовідносинах

конкретних правових норм; 2) за суб'єктом реалізації права: індивідуальна і колективна [5, с.423].

Однак, на нашу думку, найбільш прийнятною є класифікація форм реалізації права приватної власності на ліси в Україні є використання, виконання, дотримання та застосування, оскільки саме дані форми надають можливість власникам земельних лісових ділянок здійснювати свої права та реалізовувати їх на підставі чинного лісового законодавства.

В теорії держави і права, існує думка про те, що дотримання права характеризується повсякденною поведінкою суб'єктів відповідно до юридичних заборон. Тут відсутня активна людська діяльність; для дотримання заборон достатньо утриматися від здійснення дій, що забороняються законодавством [6, с.13]. Це форма реалізації права, при якій суб'єкти утримуються від здійснення заборонених нормами права дій [7, с.330; 8, с.116]. Таким чином, характерною рисою дотримання права є пасивна поведінка його суб'єктів.

З точки зору земельного права, В. П. Яніцький дотримання розглядає як форму реалізації права, за якої суб'єкт правовідносин співвідносить свою поведінку з юридичними заборонами [3, с.16]. Такої ж позиції дотримується В. В. Носік [9, с.315].

В такому випадку, особливостями дотримання як форми реалізації права є те, що: вона характеризується, як правило, пасивною формою поведінки суб'єктів права, яка проявляється в утриманні від здійснення неправомірних дій; це найбільш універсальна форма реалізації права, яка охоплює всіх суб'єктів (індивідуальних та колективних); вона стосується правових заборон; здійснюється поза конкретними правовідносинами.

З позицій природоресурсного права, дотримання як одна із форм реалізації права приватної власності на ліси полягає в утриманні від вчинення дій, які заборонені нормами лісового, земельного, екологічного законодавства. При цьому, чинний ЛК України забороняє: незаконно вирубувати та пошкоджувати дерева і чагарники; знищувати або пошкоджувати ліс внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем, забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення осушення та інших видів шкідливого впливу;

засмічувати ліси побутовими і промисловими відходами; порушувати строки лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; знищувати або пошкоджувати лісові культури, сіянці або саджанці у лісових розсадниках і на плантаціях, а також природного приросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу [10].

Дотримання як одна із форм реалізації права тісно взаємопов'язана із виконанням. Але якщо дотримання виражається у пасивній поведінці, то виконання норм права допускає активну діяльність, в процесі якої реалізуються зобов'язуючі норми. Таким чином, виконання виступає як форма здійснення суб'єктами своїх активних обов'язків [6, с.14]. При виконанні права суб'єкти виконують покладені на них обов'язки, функції, повноваження, реалізуючи тим самим відповідні правові норми [7, с.331].

З точки зору земельного права, В.В. Носік та В.П. Яніцький висловлюють позицію щодо виконання права, при якій мають місце дії суб'єктів щодо здійснення зобов'язань, покладених на них земельно-правовими приписами [9, с.315; 3, с.16].

На думку В.І. Семчика, найбільш точний зміст реалізації права відтворений у такій його формі, як виконання. Він вважає, що в таких земельно-правових нормах, покликаних разом з іншими правовими засобами забезпечити належний гарантований результат, закладаються певні правила поведінки, які потім мають точно і неухильно виконуватись, переноситись у фактичні земельні відносини, перетворитись в життя, реалізуватись в активній діяльності суб'єктів права [11, с.171].

Таким чином, особливостями виконання як форми реалізації права є те, що вона поширюється, як правило на зобов'язуючі норми; виражається в активній поведінці суб'єктів права; носить імперативний характер.

В такому випадку, на відміну від попередньої форми, при виконанні як форми реалізації права приватної власності на ліси в Україні, виникають конкретні лісові правовідносини. При цьому, лісові правовідносини виникають між суб'єктами даного права, встановлюється

між ними чіткий правовий зв'язок, який породжує виникнення юридичних фактів для набуття у приватну власність земельних лісових ділянок.

Використання права є формою реалізації суб'єктивного права, при якій відбувається втілення в життя уповноважуючих норм. Якщо дотримання і виконання пов'язані з реалізацією юридичних обов'язків, то використання припускає здійснення суб'єктивних прав, юридично гарантованих дозволів [6, с.14-15].

Яніцький В.П. вважає що використання – це форма реалізації права, яка виражається у здійсненні можливостей, що впливають із дозволів. На його думку мова йде про активну поведінку суб'єктів земельного права. Вона стосується суб'єктивних прав, прав на свою власну активну поведінку, на використання наданим земельним правом можливостей [3, с.16]. Дещо схожу думку висловлює В.В. Носік, розглядаючи використання як форму реалізації права власності на землю, яка полягає у практичній реалізації можливостей, наданих земельно-правовими та іншими нормами, у здійсненні суб'єктивного права власності для задоволення власного інтересу [9, с.315-316].

У цьому зв'язку, використання як форма реалізації права характеризується певним ступенем активної поведінки. Використання суб'єктивних прав протікає у формі конкретних правових відносин. Дана форма реалізації права завжди юридично обумовлена, і пов'язана з дотриманням і виконанням, які виступають в якості гарантії належного і ефективного здійснення юридичних норм. Окрім цього, використанню властива добровільність, а отже ніхто не може примусити суб'єктів права використовувати своє право.

З огляду на вищевикладене, використання як одна із форм реалізації права приватної власності на ліси в Україні передбачає реалізацію можливостей громадянами та юридичними особами щодо власності на земельні лісові ділянки, лісову продукцію, яка них зростає та їх використання в порядку, визначеному лісовим, земельним, екологічним законодавством України. Окрім цього, дана форма реалізації права передбачає можливість відшкодування збитків у випадках, передбачених законом, придбання або іншим способом набуття земельної лісової

ділянки, спорудження у встановленому порядку виробничих та інших будівель й споруд, необхідних для ведення лісового господарства і використання лісових ресурсів тощо.

З приводу цього, дії власників земельних лісових ділянок повинні бути спрямовані на ефективне багатоцільове використання лісової продукції і функцій лісу з метою підвищення економічної життєздатності й одержання широкого кола екологічних і соціальних вигод. Ведення приватного лісового господарства повинно заохочувати вкладення коштів, що сприятимуть підтримці екологічної та економічної продуктивності лісу.

Водночас, на сучасному етапі розвитку економічних процесів у енергетичному комплексі України, важливим є використання енергетично непридатної деревини як відновлювального джерела енергії. При ефективному використанні власники лісів можуть заготовляти таку деревину, яка за своєю теплотворною здатністю може замінити близько 1 млрд. м³ газу [12, с.43]. Така форма використання лісової продукції, дасть змогу забезпечити щороку впровадження не менше одного технологічного комплексу для виготовлення паливної тріски з непридатної деревини та відходів. Адже, ресурси лісової галузі місять близько 4.0 млн. м³ вільної енергетично придатної деревини [12, с.43].

У цьому аспекті, цікавим є досвід Австрії, яка у напрямку використання деревини для енергетичних потреб є однією з передових країн Євросоюзу, яка отримує достатню кількість енергії з відновлюваних джерел. В Австрії проводиться надзвичайно широка реклама енергетичного використання деревини та здійснюється державна політика стимулювання споживачів енергії із деревини та виробників відповідного теплоенергетичного обладнання, що дозволяє лісівникам забезпечувати збут низькоякісної деревини і паливних дров та отримувати додаткові доходи [13, с.11].

В такому випадку, використання як форма реалізації права приватної власності на ліси в Україні служить економічною основою для ефективного ведення приватного лісового господарства, а обсяги використання лісових ресурсів, які знаходяться на території земельних лісових ділянок встановлюються як такі, що забезпечують безперервність

виконання лісами еколого-економічних функцій. Водночас, за рахунок використання лісових ресурсів громадяни та юридичні особи – власники лісів – отримують кошти для їх відтворення, проведення лісівничих, лісоохоронних та інших заходів.

Дотриманню, використанню та виконанню як формам реалізації права приватної власності на ліси в Україні відповідає правозастосовча діяльність органів державної влади, управління, органів місцевого самоврядування, суду, правоохоронних органів, посадових осіб, пов'язана із прийняттям нормативних та індивідуально-правових актів у сфері регулювання відносин власності на відповідну земельну лісову ділянку, яка спрямована на організацію виконання громадянами та юридичними особами встановлених нормами лісового законодавства приписів та зобов'язань, а також на створення правових умов для правомірної поведінки суб'єктів лісових правовідносин.

Отже, ще однією особливою формою реалізації суб'єктивного права є застосування. Дана форма реалізації права виражається у діяльності уповноважених органів держави та місцевого самоврядування, посадових осіб з реалізації норм права щодо конкретних життєвих ситуацій через винесення індивідуальних актів реалізації правових норм.

З точки зору земельного права, застосування земельно-правових норм завжди передбачає участь державних органів або інших суб'єктів земельних правовідносин, які організують реалізацію прав на землю, а тому особливість застосування, на відміну від інших засобів реалізації земельно-правових норм (виконання, додержання, використання), полягає у здійсненні юридично значимих дій, спрямованих на реалізацію покладених на учасників земельних правовідносин суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [14, с.155]. Водночас, на думку В.П. Яніцького, органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, інші суб'єкти у процесі здійснення процедури реалізації прав на землю виконують певні функції із застосування земельно-правових норм. При цьому вони повинні додержуватись певної процедури управлінської діяльності, визначеної земельно-процесуальними нормами [3, с.17].

Як зазначає В.В. Носік, характеризуючи правозастосування з точки зору земельного права, його об'єктивна детермінованість зумовлена

специфічними ознаками землі як об'єкта права власності, особливостями реалізації суб'єктивного права власності на землю, а також закріпленим у Конституції України владно-вольовим характером діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. З урахуванням цих чинників в Україні перехід прав на земельні ділянки не може поки що відбуватися без правозастосовчих актів органів держави чи місцевого самоврядування [9, с.318].

В такому випадку, можна стверджувати, що характерною ознакою застосування як форми реалізації права приватної власності на ліс є те, що громадяни та юридичні особи реалізують право на даний природний ресурс тільки після прийняття органами державної влади та місцевого самоврядування владних рішень у формі правозастосовчих актів. Окрім цього, індивідуальні акти застосування права органів державної влади та місцевого самоврядування, судів, прокуратури, інших компетентних органів виражають результати владних дій, які забезпечують реалізацію вимог юридичних норм лісового законодавства у владно-примусовому порядку.

Таким чином, на основі проведеного аналізу теоретичних та законодавчих положень, можна дійти висновку про те, що реалізація права приватної власності на ліси в Україні розглядається через призму таких форм: дотримання, виконання, використання та застосування. З точки зору науково-практичного значення дана класифікація дозволяє забезпечити рівновагу особистих, державних та суспільних інтересів не тільки суб'єктів права приватної власності на ліси в Україні, але й усіх суб'єктів природоресурсних правовідносин в цілому. В такому випадку, для громадян та юридичних осіб важливим на практиці є реальна можливість набуття та здатність реалізувати право приватної власності на земельну лісову ділянку з метою задоволення перш за все власних потреб, при цьому не порушуючи публічних, колективних та інших інтересів суб'єктів права власності на інші природні ресурси

Література

1. Котюк О. В. Теорія права: курс лекцій: [навч. посібник для юрид. фак. вузів] / О. В. Котюк. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.

2. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / За ред. В.І. Семчика. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 676 с.
3. Яніцький В. П. Порядок набуття права приватної власності на земельну ділянку в Україні: [монографія] / В. П. Яніцький. – К.: Атіка, 2008. – 140 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник для вузів / О.Ф. Скакун. – Харків: Фірма «Консум», 2001. – 704 с.
5. Проблемы общей теории права и государства: учебник для вузов / Под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – М.: Норма, 2004. – 832 с.
6. Вопленко Н. Н. Реализация права: Учебное пособие / Н. Н. Вопленко. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. – 48 с.
7. Матузов Н.И. Теория государства и права / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – М.: Юристъ, 2002. – 512 с.
8. Цыганов В. И. Теория государства и права: тезисы лекцій / В.И. Цыганов. – Ниж.-Новгород, 2005. – 168 с.
9. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: [монографія] / В. В. Носік. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
10. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року зі змін і доп. станом на 8 лютого 2006 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – www.rada.gov.ua.
11. Земельне право: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / За ред. В. І. Семчика і П. Ф. Кулинич. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 424 с.
12. Лісове господарство України: науково-публіцистичне видання. – К.: «Видавничий дім «ЕКО-інформ», 2009. – 72 с.
13. Сабадир А. Сонати австрійських лісів / А.Сабадир, Ю. Гром'як, В. Коржов, С. Зібцев // Деревообробник. – 2002. – № 13 (55). – 2-15 липня. – с. 11.
14. Земельне право України: підручник / [Г. В. Анісімова, Н. О. Багай, А.П. Гетьман та ін.]; за ред. М. В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.

Анотація

Юрчишин Н.Г. Форми реалізації права приватної власності на ліси в Україні. – Стаття.

Автор статті досліджує форми реалізації права приватної власності на ліси в Україні. Акцентується увага на тому, що реалізація права приватної власності на ліси в Україні розглядається через призму таких форм: додержання, виконання, використання та застосування. Дані класифікація надає можливість власникам земельних лісових ділянок здійснювати свої права та реалізовувати їх на підставі чинного лісового та природоресурсного законодавства.

Ключові слова: право приватної власності на ліси, реалізація права приватної власності на ліси, дотримання права, виконання права, використання права та застосування права.

Аннотация

Юрчишин Н.Г. Формы реализации права частной собственности на леса в Украине. – Статья.

Автор исследует формы реализации права частной собственности на леса в Украине. Акцентируется внимание на том, что реализация права частной собственности на леса в Украине рассматривается через призму таких форм: соблюдение, исполнение, использование и применение. Данная классификация предоставляет возможность владельцам земельных лесных участков осуществлять свои права и реализовывать их на основании действующего лесного и природоресурсного законодательства.

Ключевые слова: право частной собственности на леса, реализация права, соблюдения прав, исполнение права, использование права; применения права.

Summary

Yurchyshyn N.G. Forms of realization of right of private ownership on forests in Ukraine. - Article.

The author explores the forms of realization of right of private ownership on forests in Ukraine. In the article realization of right of private ownership on forests in Ukraine is considered in such forms as observance, execution, usage and enforcement. This classification gives an opportunity to owners of woody land plots to realize their rights in accordance with current forest and natural resources legislation.

Keywords: right of private ownership on forests, realization of a right, observance of a right, execution of a right, usage of a right, enforcement of a right.

